

פרק י'

גירושין, ייבום וחליצה,

עגינות

א. גירושין

א. 1. לא ממהרים להתגרש - שלום בית

כאשר בני זוג עומדים תחת החופה, הם בוודאי מאמינים ובטוחים שביתם החדש יהיה בניין עדי-עד.
אולם לפעמים מתעוררים קשיים מהותיים בחיים המשותפים. אחד הצדדים או שני בני הזוג מגיעים אז להחלטה להתגרש ולפרק את הקשר.
פירוק של משפחה הוא דבר מעציב,
וכמאמר חז"ל: "כל המגרש אשתו ראשונה,
אפילו מזבח מוריד עליו דמעות" (גיטין צ ע"ב)

על אף העצב והכאב שבצעד זה, לפעמים זוהי האפשרות הטובה ביותר עבור בני הזוג,
והתורה, שהיא תורת חיים, נתנה מקום לצעד שכזה.

א. גירושין

לפני כל הליך של גירושין, יש לנסות להשכין שלום בית בין בני הזוג. חברים, קרובי משפחה, אנשי מקצוע יכולים לשקם ולהשכין שלום בין בני הזוג. משכיני השלום דבקים בכך במידותיו של הקב"ה, ששלום הוא אחד משמותיו, והולכים בדרכו של אהרון הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום.

מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק כד

איש שהיה צהוב [בכעס] עם אשתו ומשלחה מביתו. והיה אהרן הולך אצלו, ואומר לו: בני למה צהבת עם אשתך? אומר לו: על שסרחה עלי. אמר לו: הרי אני עורבה [ערב בשבילה] שאינה סורחת עוד עליך מעתה. הולך לו אצל אשתו ואומר לה: בתי, למה צהבת את בעלך? אמרה לו: שהכני וקללני. אמר לה: הריני עורבו שאינו מכך ולא מקללך עוד מעתה. וכך אהרן עושה כל ימיו עד שהיה [בעלה] מכניסה לתוך ביתו והיתה מתעברת ויולדת בן, ואמרה: לא נתן לי הבן הזה כי אם בזכות אהרן. ויש אומרים יותר מג' אלפים מישראל היה שמם אהרן. וכשמת [אהרן] חלצו על מטתו יותר מכ"ד אלפים בנים ובני בנים. לכך נאמר: "וַיִּכְכּוּ אֶת אֶהֱרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ, כט).

אך לעתים המאמץ להשכין שלום אינו עולה יפה. יש מתח גדול בבית, המשפחה לא מתפקדת כראוי, יש אלימות בתוך המשפחה, וכד', ואין ברירה אלא לפרק את הקשר

א. 2. שטר כריתות - גט

כשהקשר בין בני הזוג מתערער והם אינם מסוגלים עוד לחיות זה עם זה מסיבות שונות ומגוונות, ניתן לפרק את הקשר ביניהם. הפירוד נעשה באמצעות מתן **גט** - "**ספר כריתות**" - מהאיש לאישה. שטר זה מעיד על כך שזוג פלוני התגרש וחותמים עליו שני עדים כשרים. הלכות רבות עוסקות בהליך כתיבת הגט ובנתינתו כדי שהגירושין יהיו תקפים. הלכות אלו נוגעות לסופר כותב הגט ולבית הדין הרבני שבו הבעל נותן את הגט לאישה. בשל ריבוי הפרטים וההלכות, חובה שגט ייכתב ויינתן רק במסגרת בית דין רבני ובהנחיית דיין או רב שמומחה בהלכות אלו.

דברים כד, א-ב

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָעִלָּהּ וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חַן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָּהּ עֲרֻת דְּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְנִשְׁלַחָהּ מִבֵּיתוֹ. וַיֵּצֵאָהּ מִבֵּיתוֹ וְהִלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אֲחֵר.

את הטעם והצורך בכתיבת שטר הגט הסביר ספר החינוך.

ספר החינוך מצוה תקעט

ציותנו התורה בשלחנו אותה, לבלתי שלחה בדבור לבד, פן יהיה לנו זה לאבן נגף ולצור מכשול להיות זימה בתוך עמנו, שתטעון המזנה על בעלה כי הוא גרשה ממנו. גם יהיה מעשה הגירושין מצוי הרבה. אכן עתה שנתחייבנו לכתוב הדברים בספר והעד עדים, צריכה להראות שטר כל הטוענת גירושין. ועוד תועלת בדבר, כי בתוך כך תנוח חמת האיש לפעמים וינחם מלגרש אותה, וגדול השלום.

הטעמים שנותן **בעל ספר החינוך** לחיוב הכתיבה בשטר דווקא:

1. אפשרות של גירושין בדיבור בלבד תיצור מצב של עמימות במעמדה של אשת איש. אשת איש שתזנה עם אדם אחר תוכל לומר כי היא אינה אשת איש משום שבעלה גירש אותה, וכך תרבה הפריצות בישראל.
2. חיוב הכתיבה בשטר ובנוכחות עדים, מצמצם את מקרי הגירושין מכיוון שכך האדם פועל מתוך מחשבה ושיקול דעת ואינו יכול להכריז על אשתו כמגורשת מתוך רוגז וסערת רגשות רגעיים.

המשנה עוסקת בהליך מתן הגט ובקבלתו:

משנה מסכת יבמות פרק יד משנה א

אינו דומה האיש המגרש לאשה המתגרשת. שהאשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה, והאיש אינו מוציא אלא לרצונו.

מדין תורה האיש הוא המגרש את אשתו.
רבנו גרשום מאור הגולה, במאה ה-11, תיקן תקנה שנועדה **"להשוות כח האשה לכח האיש"**. כלומר, לתת מקום לשאלת הרצון וההסכמה להתגרש של שניהם. על פי תקנה זו האיש אינו יכול לגרש את האישה בעל כורחה והוא חייב לקבל את הסכמתה לגירושין.

רבנו אשר, שו"ת הרא"ש כלל מב סימן א

שרבינו גרשום עשה גדר לדבר... כי ראה הדור פרוץ, ומזלזלין בבנות ישראל בזריקת גט, ותקן להשוות כח האשה לכח האיש: כמו שהאיש אינו מוציא אלא לרצונו, כך האשה אינה מתגרשת אלא לרצונה.

א. גירושין

כפי שראינו, **תקנת רבנו גרשום** היא שכל גט מותנה בהסכמת שני הצדדים - האישה והאישה. כתוצאה מתקנה זו יכול להיווצר מצב שבו צד אחד יהיה מעוניין בגירושין, ואילו הצד האחר לא ירצה בכך ויעכב את מתן הגט.

אם האישה היא המסרבת לקבלת הגט ♦ במקרים קיצוניים ייתן בית הדין אישור לאיש לשאת אישה שנייה ויפטור אותו ממחויבותיו לאישה זו. האפשרות לשאת אישה שנייה בלי לגרש את הראשונה, נוגד תקנה נוספת של רבנו גרשום שאין לשאת יותר מאישה אחת. באותם מצבים חריגים שבהם בית דין מאפשר בכל זאת לשאת אישה שנייה בלי לגרש את הראשונה, מצריך הדבר מתן היתר מאת מאה רבנים. היתר זה נקרא: "היתר מאה רבנים".

אם הבעל הוא המעכב את הגט ♦ יש קושי לכפות עליו את מתן הגט, מאחר שכאמור גט ניתן על ידי הבעל לפי רצונו בלבד. גט כפוי נקרא "גט מעושה" (משנה גיטין פרק ט משנה ח) והוא בדרך כלל גט פסול. אך יש מצבים שבהם גם "בגטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני" (משנה ערכין פרק ה משנה ו), למשל כאשר הנישואין אסורים על פי ההלכה, כגון כהן הנשוי לגרושה, או במקרים שבהם אישה יכולה לכפות גט על בעלה, כגון: בעל חולה במחלה מסכנת ומדבקת, בעל עקר, בעל שאינו מפרנס, בעל שאינו מוכן לחיות חיי אישות עם אשתו, בעל נואף ובוגד, בעל שנטש משפחתו, בעל שמתעלל פיזית ונפשית באשתו.

גם כאשר לא כופים על הבעל לגרש כדי שהגט לא יהיה "גט מעושה" בית הדין יכול להפעיל **לחצים ומגבלות חברתיות** על האיש כדי שיתן גט לאישה. לחצים אלו מופעלים כדי למנוע הפעלת סחיטה כספית או סחיטה אחרת על האישה כדי שתוותר על רכוש ועל הסדרי גירושין אחרים.

רבנו תם, נכדו של רש"י, הציע להטיל סנקציות על בעל סרבן-גט. המגבלות הללו נקראות בפוסקים "**הרחקות דרבנו תם**". אין מדובר על ענישה גופנית של הבעל, אלא על מגבלות שהחברה הקרובה לאותו סרבן תאמץ עד שיסכים למתן הגט.

רבנו תם, ספר הישר (חלק התשובות) סימן כד

תגזרו באלה [שבועה] חמורה על כל איש ואשה מזרע בית ישראל הנלוים אליכם, שלא יהו רשאים לדבר עמו, לישא וליתן עמו, להאריחו [לארח אותו], ולהאכילו, ולהשקותו, וללוותו, ולבקרר בחלותו. ועוד יוסיפו חומר ברצונם על כל אדם, אם לא יגרש ויתיר אותו האיש את הילדה הזאת, שבזה אין כפייה עליו. שאם ירצה מקיים, והוא לא ילקה בגופו מתוך נידוי זה, אך אנו נתפרד מעליו.

“הרחקות דרבנו תם”

סנקציות אפשריות על בעל סרבן-גט: נידוי, לא לדבר אתו, לארח אותו וכד'. אמצעי לחץ אלו משתנים מתקופה לתקופה. מאז קום מדינת ישראל מטילים עונשי מאסר על בעלים סרבני גט. החל משנת תש"ס תוקן חוק חדש במדינת ישראל המאפשר להטיל סנקציות אחרות הפוגעות בזכויותיו האזרחיות של הבעל הסרבן, סנקציות שהוכחו כיעילות: שלילת האפשרות לצאת מן הארץ, שלילת האפשרות להוציא או לחדש דרכון, שלילת האפשרות לקבל, להחזיק או לחדש רישיון נהיגה, השעייתו מעבודתו אם הוא עובד ציבור, שלילת רישיון עסק או רישיון עבודה, הפיכתו ללקוח מוגבל בבנק ועוד. מגבלות חברתיות וציבוריות כאלה, הוכחו כיעילות בדרך כלל.

א. 3. מקומם של הילדים כשההורים התגרשו

כל פירוק של משפחה מלווה מטבע הדברים ברגשי כאב וקושי. כאשר בני זוג מתגרשים לאחר שיש להם כבר ילדים, יש לגירושין השלכות נוספות, וממילא הגירושין נעשים קשים אף יותר. לעתים ההורים עושים מאמץ הדדי לשמור על שלמות המשפחה ולשקם את הקשר ביניהם למען הילדים. אמנם יש מצבים שבהם הקשר הזוגי נהיה רע ועכור, והסובלים העיקריים הם הילדים, הנקרעים בין אהבתם לאב ולאם. במצבים אלו יש לעשות כל שניתן כדי שהליך הגירושין וההסדרים השונים שבין בני הזוג (חלוקת רכוש - דירה, חסכונות משותפים, עסק, משמורת הילדים, מזונות ילדים, ועוד) לא יפגעו בילדים שסובלים ממילא מהקרע שבין הוריהם.

א. גירושין

לפי ההלכה - ילדים עד גיל שש נשארים אצל אמם, ומעל גיל שש - בנות נשארות אצל אמן ובנים עוברים לרשות אביהם אם רצונם בכך.
עם זאת, **הרב אליעזר וולדינברג**, מחשובי הפוסקים בדורנו, קובע שעקרון-העל הקובע בסוגיה הוא **טובת הילד**.

הרב אליעזר וולדינברג, שו"ת ציץ אליעזר חלק יז סימן נ

דין תורה הרי הוא לראות בעיקר מה טובת הקטנים והקטנות ברוחניות ובגשמיות דורשת בזה. וכשנוכחים לדעת שטובת הבן דורשת להיות אצל האב אפילו בפחות מבן שש, או להיפך שטובתו דורשת להמשיך אצל אמו אפילו למעלה מבן שש, עושים ופוסקים בכזאת. וכן בבת אם טובתה דורשת להיות אצל האב עושים בכזאת, ורק מן הסתם כשאין עדיפות אזי פוסקים בן אצל האם עד גיל שש, ולמעלה מזה אצל האב, וכן כי הבת אצל אמה לעולם, וגם כן מטעמא שבסתמא (=מטעם שבסתם) הוא טובת הבן או הבת.

הרב אליעזר וולדינברג, מדגיש שני עקרונות:

1. הדבר המשמעותי ביותר הוא לברר ולראות מהי טובת הילד, הן מבחינה רוחנית והן מבחינה גשמית ולפי זה לקבוע היכן עדיף שהוא יגדל. רק אם אין עדיפות ברורה לאחד הצדדים, ינהגו כעיקרון ההלכתי של גידול הילדים אצל האם עד גיל 6 ומעבר לכך בנות עם אימן ובנים עם אביהם.
2. על אף הקביעה כי טובת הילדים הקטנים היא לגדול עם אמם וטובת הבנות היא לגדול עם אמן (כדי להתחנך מן הדוגמא האישית שהיא נותנת) בכל זאת גם דמות האב חשובה מאד לגידול הילדים וחשוב למצוא את הדרך לשמירת קשר משמעותי בין האב לילדיו, הן מהבחינה החינוכית של התוויית דרך התורה והמצוות והן מהצד הנפשי הפשוט של קשר אב וילדיו, לטובת כל הצדדים.

א. 4. הסכם קדם-נישואין

יש המציעים לבני הזוג לחתום על מסמכים שונים לפני הנישואין: "הסכם ממון" או "הסכם לכבוד הדדי".

"הסכם ממון" נועד להסדיר בין בני הזוג את ענייני הרכוש במקרה של פירוד וגירושין.

"הסכם לכבוד הדדי" הוא התחייבות הדדית שאם בני הזוג יעמדו בפני מצב משברי,

הם לא יעכבו את סיום הנישואין מעבר לזמן סביר ומקובל. כמו כן, שני הצדדים מתחייבים למאמץ לשיקום חיי הנישואין, לפני החלטה סופית על הגירושין, ובמשך זמן מוסכם על שניהם להשתתף בטיפול זוגי.

"הסכם לכבוד הדדי" כולל גם הסכמות ממוניות לגבי הסדרי חלוקת הרכוש בין השנים במצב של משבר בחיי הנישואין.

למסמכים הללו אין בסיס הלכתי קדום. מומלץ להתייעץ עם רב או דיין הבקיא בנושא לפני חתימה על הסכמים מסוג זה, כדי שההסכמים יהיו תקפים מבחינת ההלכה.

ב. ייבום וחליצה

מי שמת ולא השאיר אחריו ילדים, יש לאחיו זיקה (קשר) כלפי אלמנתו. זיקה זו יכולה להתממש באופן שהאח הבוגר או אחד האחים האחרים יתחתן עם האלמנה כדי להקים שם לאחיו - זו היא **מצוות ייבום**. הילד שייוולד לו ייחשב כממשיך שושלת האח המת.

אפשרות אחרת היא לנתק את הזיקה בין האלמנה לאחי בעלה. על האלמנה להתייצב לפני בית דין, ולחלוץ את נעלו של הייבם, אחי בעלה, כאות לכך שהיא פוטרת אותו מלשאת אותה לאישה, היא יורקת על הארץ ואומרת: "כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו." (דברים כה, ט) - זו היא **מצוות חליצה**.

בגמרא קיימת מחלוקת האם עדיף לקיים את מצוות ייבום או חליצה (יבמות לט ע"ב). ברוב קהילות ישראל נהגו לחלוץ ולא לייבם. הרבנות הראשית לישראל תיקנה שבמצב שבו אדם נשוי נפטר ללא ילדים, מתבצעת חליצה ואין מקיימים כיום את מצוות ייבום.

ג. עגונה

עגונה היא אישה שבעלה נעלם ללא עקבות בלא שנתן לה גט ולא ידוע האם הוא בין החיים.

מקור המילה "עגונה" הוא במילה "עוגן". העגונה אינה יכולה להמשיך בחייה ולהקים משפחה חדשה בדומה לספינה שהטילה עוגן והיא קשורה למקומה בלי שתוכל להמשיך בדרכה.

מעמדה ההלכתי של האישה הוא שהיא עדיין קשורה אל בעלה והיא מנועה מלהינשא לאחר אלא אם ימצא הבעל וייתן לה גט, או אם יתברר בוודאות גמורה כי הבעל הנעדר מת.

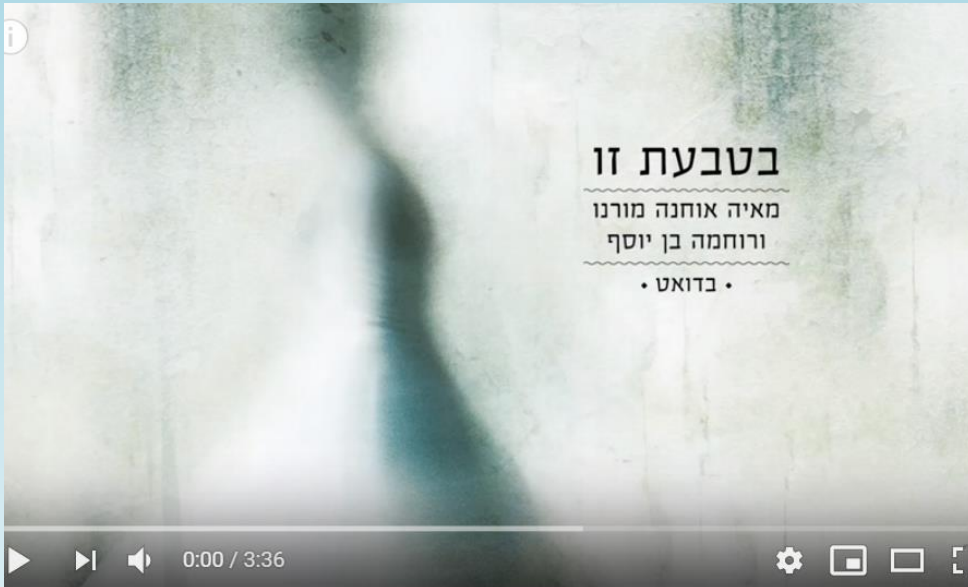
ההלכה הקלה בדינים מסוימים כדי להתיר נשים מעגינותן. דוגמה להקלות אלו היא ההקלה בדיני ראיות ובקבלת עדויות בתחום זה. למשל בית הדין מסתפק בעדות של עד יחיד שמעיד על מיתת הבעל, או בעדות של אישה או בעדות של גוי, ועוד.

מקרים מיוחדים של נשים עגונות התעוררו בקשר לאירועים היסטוריים בעשרות השנים האחרונות:

1. לאחר השואה, כאשר נשים לא ידעו מה עלה בגורל בעליהן במלחמה.
2. בעקבות מלחמת השחרור ומלחמת יום כיפור, כשחיילים נעדרו ולא נמצאו.
3. בעקבות אסון הצוללת "דקר" כאשר גופות הימאים נעלמו במימי האוקיינוס.
4. בעקבות אסון מגדלי התאומים בארצות הברית, בעת שבבניינים היו יהודים שגופותיהם לא נמצאו או לא זוהו.

בתי הדין הרבניים בארץ ובעולם עשו ועושים מאמצים רבים כדי להתיר את הנשים מעגינותן.

חלקה מבפנים
בלי חציצות , בלי סדקים
חלקה מבפנים
בלי חיבורים נסתרים
כולה אחת שלמה
מלאה, עגולה

ובחוץ
יש שריטות, יש סדקים
יש מכות, יש פגמים
יש חיים מלאים
חלקה מבפנים

הכי פשוט שאפשר
בלי הצגות
כזו שתחזיק מעמד
מול כל הסערות

הרי את מקודשת לי
בטבעת זו
לעולמים

עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ אָמֵן